

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЫ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЫ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛДАР

СЭКП обкомунуң бюрозунда, облкүүскомда болгаш профэвилелдериниң
областы чөвүлелинде

1960 чылдың баштайгы кварталында социалистик хүлээлгелерин областың үлетпүр бүдүрүлгө черлериниң күүсеткен түңнелдериниң дугайында

Бо чылдың баштайгы кварталында социалистик хүлээлгелериниң күүсөлдөниң түнөөдөрүн чугаалажып көргөш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң, облкүүскомунуң болгаш профэвилелдериниң областы чөвүлелиниң доктаатканы болза:

1. Нити продукция бүдүрүп үндүрүп планын 104,2 хуу, бараанын продукцияны — 112,3 хуу, бир ажылчыга онааштыр продукция бүдүрүп талазы-биле — 119,7 хуу күүсөдүп, пайдан ажыр 61 муң рубльдин чымдаларын чедип алган Кызылдың дээрнелинги комбинатын (директору эш Морозова, партия организациязынын секретары эш Матсон, профэвилел месткомунуң даргазы эш Ведерникова) областын үлетпүр бүдүрүлгө черлериниң социалистик чарыжынын тилектези деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң, облкүүскомунуң болгаш профэвилелдериниң областы чөвүлелиниң шилчир Кызыл Тугун, 16 муң рубль түнүгү акша шаңналын ала тывыскаан.

2. Баштайгы кварталда социалистик хүлээлгелерин күүсөдүп талазы-биле дээр көргүзүлгө дээр СЭКП обкомунуң, облкүүскомунуң болгаш профэвилелдериниң областы чөвүлелиниң Хүндүлөл бижиктери-биле дараазында бүдүрүлгө черлерин шаңнамышаан:

а) нити продукция бүдүрүп үндүрүп планын 136,2 хуу, бараанын продукцияны — 129,6 хуу, бир ажылчыга онааштыр продукция бүдүрүп талазы-биле — 147,7 хуу күүсөдүп, 82,2 муң рубльдин чымдаларын чедип алган Кызылдың колбаса фабриказын (директору эш Шутяева, партия организациязынын секретары эш Иостерина, профэвилел месткомунуң даргазы эш Нобилова) 8 муң рубль түнүгү акша шаңналын тывыскаан;

б) нити продукция бүдүрүп үндүрүп планын 119,2 хуу, бараанын продукцияны — 121,3 хуу, бир ажылчыга онааштыр продукция бүдүрүп талазы-биле — 114,1 хуу күүсеткен Чаданамың райулетпүр комбинатын (директору эш Цеслев, партия организациязынын секретары эш Черяжков, профэвилел месткомунуң даргазы эш Мезова) 6 муң рубль түнүгү акша шаңналын тывыскаан;

1960 чылдың баштайгы кварталында социалистик хүлээлгелерин областың автотранспорт контораларының күүсеткен түңнелдериниң дугайында

1960 чылдың баштайгы кварталында социалистик хүлээлгелериниң күүсеткен түнөөдөрүн чугаалажып көргөш, СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомунуң доктаатканы болза:

1. Баштайгы кварталда чүк сөөртүлгөниң планын тонна-километр талазы-биле 119 хуу, тонна талазы-биле — 133 хуу күүсөдүп, бот-үнеи 3,5 хуу чингедип, 389 муң рубльдин камналагын пайдан ажыр ханамырган Тыва автотрестин Минусинск АТН-зынга (начальниги эш Ностромин, партия организациязынын секретары эш Шибанов, профэвилел месткомунуң даргазы эш Перескоков) СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң шилчир Кызыл Тугун тывыскаан.

2. Чедип алган бектик түнөөдөрү дээр дараазында автотранспорт ажыл-агыйларын СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомунуң Хүндүлөл бижиктери-биле шаңнаан:

а) баштайгы кварталда чүк сөөртүлгөниң планын тонна талазы-биле 128,6 хуу, тонна-километр талазы-биле — 123,3 хуу күүсөдүп, бир тонна-километр бот-үнеи 4,5 көпөккө чингедип, 73 тонна кызыр чүүдү камнап алган облпобтрестомунуң АТН-зын (начальниги эш Байыр-оол, партия организациязынын секретары эш Кузин, профэвилел месткомунуң даргазы эш Попов);

б) баштайгы кварталда чүк сөөртүлгөниң планын тонна талазы-биле 166,3 хуу, тонна-километр талазы-

а) нити продукция бүдүрүп планын 113 хуу күүсөдүп, күш-ажылдын бүдүрүчүлүгүн 11 хуу бедидип, пайдан ажыр 112,4 муң рубльдин чымдаларын чедип алган Кызылдың хлеб заводунга (директору эш Петенева, партия организациязынын секретары эш Петухова, профэвилел месткомунуң даргазы эш Путинцев) 7 муң рубль түнүгү акша шаңналын тывыскаан.

3. Нити продукция бүдүрүп планын 113,5 хуу, бараанын продукцияны — 121 хуу күүсөдүп, күш-ажылдын бүдүрүчүлүгүн 8,3 хуу бедидип, Кымалдың алты заводунуң (директору эш Сырьев, партия организациязынын секретары эш Ермолаев, профэвилел месткомунуң даргазы эш Белоногов); нити продукция бүдүрүп планын 114,6 хуу, бараанын продукцияны — 100,2 хуу күүсөдүп, күш-ажылдын бүдүрүчүлүгүн 6,7 хуу бедидип, 1 рубльдин бараанын продукция бүдүрүчүлүгүн бот-үнеин пайдан көрдүнгөнгө үлүр 0,3 көпөккө чингеткен Туранмың райулетпүр комбинатын; нити продукция бүдүрүп планын 108,9 хуу, бараанын продукцияны — 109 хуу, чымдаларын — 104,7 хуу, бир ажылчыга онааштыр продукция бүдүрүп талазы-биле — 109,7 хуу күүсөдүп, ажыл телевизориниң фондундан 13 муң рубльди камнап алган болгаш хей күш үнөр ажылдарын механизастар талазы-биле үлүр ажылдарын кылган Кызылдың ыяш заводунуң дээр ажылдын СЭКП обкомунуң бюрозу, облкүүском, профэвилелдериниң областы чөвүлели демдегезин.

Социалистик хүлээлгелерин күүсөдүп талазы-биле эки түнөөдөрүн чедип алган бүдүрүлгөниң 50 мурнакчыларын областың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солундарда Хүндүлөл самбырамынга кирерин шилчирдиз. СЭКП обкомунуң бюрозунуң, облкүүскомунуң болгаш профэвилелдериниң областы чөвүлелиниң доктаатканын 1-ги база 2-ги пунктуларында демдегелеттирген бүдүрүлгө черлериниң удурткучуларына, кол бухгалтерлерине, партия организациязынын секретарыларына, месткомнар даргаларына ийи неделяның ажыл телевири темчээлди акша шаңналын тывыскаан.

биле — 133,5 хуу күүсөдүп, бот-үнеи 11,7 көпөккө чингедип, 27 тонна кызыр чүүдү камнап алган нөдө ажыл-агый транспортуун АТН-зын (начальниги эш Громов, партия организациязынын секретары эш Белов, профэвилел месткомунуң даргазы эш Мозговой);

в) баштайгы кварталда чүк сөөртүлгөниң планын тонна талазы-биле 101,7 хуу, тонна-километр талазы-биле — 108,3 хуу күүсөдүп, пайдан ажыр 45 муң рубльдин орулгазын берип, 51,3 тонна кызыр чүүдү камнап алган ийги чүк автотранспорт ажыл-агый черин (начальниги эш Круговой, партия организациязынын секретары эш Луцаев, профэвилел месткомунуң даргазы эш Зубкова).

Социалистик хүлээлгелерин 105,4 хуу күүсөдүп, 50 муң литр кызыр чүүдү камнап албышаан, пайдан ажыр 16 муң рубльдин орулгазын берген Кызылдың пассажир автотранспорт конторазынын (начальниги эш Манаренин, партия организациязынын секретары эш Кудрина, профэвилел месткомунуң даргазы эш Мышанский) эки ажылын демдегезин.

Социалистик хүлээлгелерин күүсөдүп талазы-биле бектик көргүзүлгөни чедип алган дээр 30 чолаачыларын болгаш автотранспорт контораларының септелге ажылчыларын областың «Шын» болгаш «Тувинская правда» солундарда Хүндүлөл самбырамынга кирерин СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском доктааткан.

Тарылганы кыска хуусаада доозар

ТРАКТОРИСТ

Тракторист деп тускай эртемниң кижик дугайын чугаалаарга анык оолдар, эр кижилер дугайында чугаа чоруп турар кылдыр билдинери таварылга өвөс. Чүгө дээр бестиниң облыстын ховуларында механизатор деп тускай эртемниң дөрөжөннөрү көчүт ховар, харын-даа чок чыгы деп-даа санап болур. Ол дээр чер-черде партия, совет болгаш комсомол организациязынын, колхоз баштар черлериниң, совхозтар директорларынын талазындан механизатор тускай эртемниң дөрөжөн кадрлар белекээр дугайында кичөөгөй салбайн турары-биле тайылбырлатынар.

Үстүнде чурутку көргөш-ле номчуучу дораан эскерип каар. Ол болза Чаа-Хал районунуң «Найрал» көдө ажыл-агый артелиниң мурнакчы механизаторларынын бирөөсү —

рип шингөөдүн алмыр, ону алды чокка мунгаш хал дурар кылдыр өөренип алмыр Наташа кыдыр-ла белек өвөс турган. Иччалда-даа комсомолчу кыс ол берге болгаш нарын шыгалданы туруштуу-биле тудуп шыдаан.

Моон мурунда Тываның черинге сураа белин дылалбайн турган «демир аътты», самдар өгө чурутпа чорраан тыва кадайның уруу «чүгөннөш» мунушкан. — Шаанда шагда кыдыр-бир өрес хөрөжөн кижик эки аът өөрөдүп мунушкан болза ону тере хөрөндө турбаан кайгамчык чүгө кылдыр чугаалажып турган-на болгай. Он-даа кайгамчык чүгө бола-дыр — джики, Наташаның чыгыс чуруттулары чугаалажып турган.

Он бөөр 7 чылдар өрткөн, Наташа Контар-оол бодунуң ол тускай эртемниңге улам мергежээн. «Найрал» колхозтун ховуунда тараачыларына ортуунда шыгалар турар механизаторларын санынга ол кирип турар. Колхозчулар ону чүгө хөрөжөн механизатор дөш өвөс, а харын эки тракторист дөш хүндүлөп турарлар.

Ылангы бо чылдың чык хову ажылдарында ол база шыгалар турар. Чыкы шык базарылазынын үзүндө Наташа Контар-оол хүн бүрүнүң ажыл нормазын 170 хуудан күдүлүткөй келген, «ДТ-54» маркалы трактор-биле хүнде 50 гады илтирээр нормазын 75—80 гады күдүлүткөй турган, амгы үдө шык базарылазын дооскаан чер чардырамынче кирипкен.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынын эи-сеткил каттыжканынын хүнү — чыктын байралы — Май 1-ин байырламынга күш-ажылчы белектер жүзүлгө-биле «Найрал» колхозтун тараачылары өрте чажар тараа культураларынын чаштырылганын Майын 1-ге чедир доозар сооруганы салган болгаш бо хүннерге чедир 2067 га черин таразын 5 хүннерин иштинде чаштырган.

Тараачыларынын бо күш-ажылчы чедипкинеринде мөң үлүгү хуу база бар — деп, эш Контар-оол чоргаарал-биле чугаалаар эргезин.

Ш. КУЖУГЕТ.
Чурукта: Н. Контар-оол.
Фото С. Феоктистовуу.

Каа-Хемнин колхозтарында

САРЫГ-СЕН. (Телефон-биле). Каа-Хем районунуң колхозтарында чык хову ажылдары калбарган. Апрельдин 28-ке чедир районда 2731 гектар черге тараа чаштырган, он иштинде 2424 гектары кызыл-тас. 14516 гектар чери илтирээр, а 5681 гектарын душилчиктөөн, 2224 гектар черин чыкын ачарган. «Тилкелге» колхозта (даргазы эш Зайцев) хову ажылдары эи-не организастык болгаш шыктын өгөлдөө. Ында баштайгы хүннерде 1168 гектар азы тараа культураларынын 40 чыгы хууу чаштырган, 2213 гектар чери тарымынга белекээр.

Ленин аттыг колхоз (даргазы эш Середкин) 508 га тарааны чаштырган болгаш 1300 гектар черин чаштырылгала белекээр.

«Кызыл тул» көдө ажыл-агый артели (даргазы эш Дикунев) 450 гектар тарааны чаштырган, 850 гектар черин чаштырып кириптер кылдыр белекээр алган.

«Коммунистче орук» колхоз тараанын чаштырылгалазынче база-ла кирипкен. Ында 3000 гектар черин хөрөшү эки ажылдан кылдырган. Ол колхозта тараа чаштырылганын 5 агрегаттары бар. Иччалгаш колхоз бүгү таразын 5 ажыл хүнүнде чаштырып доозар аргалык болуп турар.

Тарылга шөлүндө

Улут-Хем районунуң Жданов аттыг колхозуунуң суурунун чуруткычылар Салдам ховуунда тарылга шөлүнүң 60 ажыг гектар чериниң хараанын аштааннар. Шефеа 116 кижик киришкен. Штер Аракчаа, Сооскал, Күске болгаш он-даа эскелер хүн нормазын 120—140 хуу күүсеткелдерин. СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Лопсан-Серен шефчилерге болгаш механизаторларга делегей байдалынын дугайында лекцияны номчуп берген.

О. НЕНДЕН.

ЧЕТПЕС БЕЛЕТКЕЛДИҢ УРЖУУ-БИЛЕ

Сут-Хал районунуң «Бора-Тайга» колхозунуң баштар чери (даргазы эш Олан-оол) чыкы тарылгала четпес белектерин болгаш организастык чок эгелөөн. Оң түнөөдөр чык хову ажылчынын баштайгы хүннеринден-не чамдык техника үрелип, ажылга саат жураштырып эгелөөн. Чикээ, эш Балай-оолду «ДТ-54» деп трактору каш хүн ажылдап чоруй үрелген, ол трактору 3 хүн дургуунда каш кижик арай боорда септөөш, ажылдадып кирген. 5 корпустуг бир андыын каш хүн чер андарып чоруй үрелген, ол хөвөр чыдар. Ол мишак илтирээр, сепкелээр, тракторлар болгачокка үрелген анза туруп алыр таварылгалар эвөш өвөс.

Урезинерниң четпелер, арылгалар ажылды харыскага чок чорутканын чылдагаанындан колхозта мал чөми культураларынын урезинерни анда дыка четпес. Оларын тыптынарынын чөмчөө алдынып турар. 2 өртүлгө айттарын азырап сепиртпөөндөн оларын күжү арган, бүрүнүң хүн чедир ажылдап шыдавын баарлар-дыр деп сөөртүкчүлөр колхозтун удурткучуларына хыланып турар.

Кызыр, чаар материалдарын баш үлүр сөөртүп албаанындан оларын хүнүң-не тергезип айттар-биле район төвүндө бичин доскарларга сөөртүп жүзүргө таваржып турар. Сөөртүлгө айттарын азырап сепиртпөөндөн оларын күжү арган, бүрүнүң хүн чедир ажылдап шыдавын баарлар-дыр деп сөөртүкчүлөр колхозтун удурткучуларына хыланып турар.

Кызыр, чаар материалдарын баш үлүр сөөртүп албаанындан оларын хүнүң-не тергезип айттар-биле район төвүндө бичин доскарларга сөөртүп жүзүргө таваржып турар. Сөөртүлгө айттарын азырап сепиртпөөндөн оларын күжү арган, бүрүнүң хүн чедир ажылдап шыдавын баарлар-дыр деп сөөртүкчүлөр колхозтун удурткучуларына хыланып турар.

Колхозтун тарылга шөлүнүң хей нурунун сугтарар аргалык. Ынды түрбүжө, буга-сууну аштагалыкча чаа эгелеп кирген, ында өвөш кижик ажылдап турар. Ам эвөш хей буга-ла аштагынымаан журунда баштай алкан суглар онгарар аайы-биле кайны хамаан чок бадып чыдар. Тарылга мурунуң сугтарылганы эгелөөн.

Трактор ажылчынын маршрут планын кыла-да, ону барымдалавайн турарында чамдык ажылдар план бугаар болбайн турар. Чамдык тракторлар хүнде тараа чаштырар нормазын күүсетпейн турар болгаш каа, кыдыр тарааны чажары белин эки билдинейн баргылаар.

Колхоз бо чылын 100 гектар шөлгө кукуруза тарып болгаш га бүрүлден 300 центнер нугаан массайы алырып хүлөөнгөн. Ынды түрбүжө кукуруза шөлүңгө 500 ажыг тонна «дек чедир тектүмзөн болгаш ук ажыл ам соксаан.

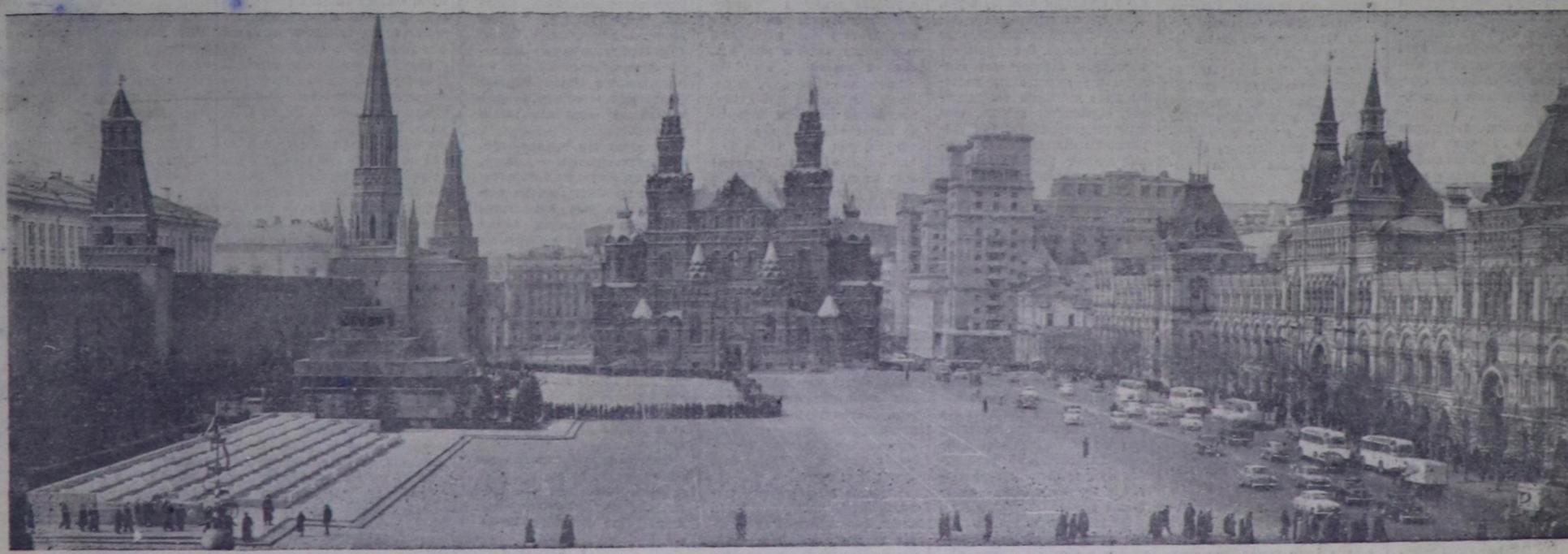
Колхозта паркомитет чыкы тарылга үзүндө чорудар партия-политиктиг ажылдык планын бадылап алза-да, ону боттадырбайн турар. Хову турлаанда коску аглалтыга та-

лазы-биле тодаргай көстүр чүгө чок, казан илтирөөшкө эгелөөндө үндүргөн агилууластуң бирги дугары чокку хүннерге чедир үстүп калаган турган болгай. Мурнакчыларын дуржулгалык иштериниң турарында Очур-оол, Далаа мишак хүн нормазын ийи катап ажыр күүсөдүп турар трактористерниң ажылын эске өөрү билейн турар.

Хову турлаанда колхозтун удурткучулары болгаш партия, совет агтын ховар барып турар. Колхозтун клубунда уран-чүүд бөлүмү болгаш ында кино ажылдакчылары ховуда ажыл-ишчилерге чыгыс-даа катап концерт, кино көргүспөөн.

Бо четпестер болза, чүгө чыкы тарылганы кыска хуусаада бектик агротехниктиг деңгелег чорударына шаптыктык болур өвөс, харын бектик дужут дөш моон солгааргы демиселге база багай уржуктуг апаар дээрин колхозтун удурткучулары хандыр билеп, четпестерин эдер дөш тодаргай хемчеглер алза чогуур.

Н. ЧЫРТАНПАН,
«Шынын» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Мусева Кызыл шаг

Фот. Н. Гриневскийниң

Штаттан дашкаар инструкторлар

Партийни демократияны улам ийи хөгжүтүшүш, кадрларнын кур күнтерин долдуу-биле ажылаар, оларны практиктик ажылга өстүрүп дайыктар болгаш шилип депшидер аргалар кескүзү-биле экижи турар. Оң уламындан оларнын жазы-бүрү билигери, дуржугалары кал-бах ажылаттынып, бот-сонургалы болгаш чогаалдыкчы чоруу улам бедир турар.

Органиакчы болгаш политиктиг кижилдиге ажылдын улам экижиде-ринге, масса-биле харылдазын быжыдырып партиядын хоорай болгаш район комитеттеринин штаттан дашкаар инструкторлары боттук турарын чедирип, аргажок чутула немеле күш кылдыр ажылаттынып турар. Олар чүгө хөй-интичи хүдээге күөдөнү турар эвес, харын буюлду партияды харымсалгалы ажылдыкчы болур.

Штаттан дашкаар инструкторлар-биле ажыл партиядын Кызыл хоорай комитетинде алаан дээр тургустунган, оң килдес-бүрүзү штаттан дашкаар инструкторлардыг. Оларны хооркомуну кадрлар номенклатура-зында кирип, бөргө бадыладып турар. Штаттан дашкаар инструкторларга сургаалдалыг, дуржула сол-чур хемчегерин өй-биле органиак-тап турар. Оң-биле кады олар эконо-микка болгаш партия амьдыралы-нын айтырылганын база өөренип, хоорайда ажыл амьдыралдың байдал-дарын үргүлчү таныкып ап турар.

Хооркомуну органдизинин штаттан дашкаар инструкторлары өштер Исломов, Оюн олар бөргө айтырыл-дарын, хуула болгаш партияга кир-ер херектерин белдээринге, хому-далдар болгаш билдиринкинерин хынаарына идекпейлиг кирип, партия, комсомол, профвилел органи-зацияларынга боттук дуулаажып турар. Эш Исломов садыг баазанын-да болгаш ында партия органиак-та-мын амылдан улуг чөптөстери хынап илереткеш, оң партия хура-лынга тургузуп, чөптөстери чыла-дырынга тодаргай хемчегерин алган.

Партиянын Улуг-Хем райкомуну килдестери шунту штаттан дашкаар инструкторлардыг, пропаганда бол-гаш агитация килдизинин штаттан

дашкаар лекторлары база бар. Орг-кидизин штаттан дашкаар инст-руктору эш Тадарников ол ажылга улуг сонургалдын көргүскен. Интин-Хемде сүт-бардан фермазынга сүт саалдазын куудулап, мал чөмүн кам чок чарыггап турган байдалды ол кичөөгейлиг таныкып, оң түн-нелин ферманын инти хуралынга тургузуп, илерзон чөптөстери чы-ладыр дугайында тодаргай хемчег-ерин алган. Оң сөзүндө сүт саал-дазын мурункузундан ийи катап бед-дөн, күш-ажылдың сагылга-чүрүмү экижөө.

Би-Хеминиң партия райкомуну органдизин штаттан дашкаар ин-структорларын база шилип тургускан. Олар чер-черде ажылды байдалын, эки дуржугаларын илередип, чөптө-стери чыладып шыдаар бүгү байлак аргаларын ажылап турар. Чижээ, Ленин атыг колхозта эш Удун-Бора, «Искра» колхозта эш Серенмаа, «Тилеке» колхозта эш Никитина болгаш оон-даа өскө.

Штаттан дашкаар инструкторлар-нын шилип алырда оларнын ажыл дуржулазын, буюрулагыч билин, органиакчы арга-мергежилни өөренип көргөн. Оң уламындан оларнын көйү инструктор амылдан сонур-галдыг, ажыл-инчи болгаш хөй-ин-тичи кижилер болуп турар. Ыда колхозчулар, ажылчылар, механи-заттар, инженер-техниктиг амьды-раакчылар, көдө ажыл-агыйнын тус-кай өртемчилери, башкылар, эмчи-лер болгаш өскө-даа амьдыраакчылар бар. Оларнын 80 хире хуузу дээди, дооспаан дээди болгаш ортумак өр-темчилер, 20 ажыг хуузу хөдөөжөн-нөр.

Моон-биле кады чамдык партия райкомлары штаттан дашкаар ин-структорларын чөптөс удуруп тур-рар, оларны чүгө бадылап, ин-структорлуг болгаш-биле боттарынны сагыш-сеткилин өожургактынар. Маңа партиянын Чөөн-Хемчи, Эр-зин, Сут-Хөл, Тес-Хем райкомларын хамдарыштырып болур. Чижээ, Чөөн-Хемчи райкомуну органдизинин штаттан дашкаар инструкторларынга өштер Баков, Прокуратов олар бады-латкан сонда кадым-даа даала күөстөпшө.

Инструктор ажылга бөдүн ком-мунистерни кол кириштирер турбу-же Бай-Тайга, Сут-Хөл райкомны удуруп амьдыраакчыларын кирип, оларны хөй диктыр даалагалар-биле чүдүрер таварылгаларын бөдүрүп турар. Чамдык райкомнар штаттан дашкаар инструкторларга партия эге органиакчы секретарларын дак-пырлаштыр кирип ап турар.

Партиянын Тожу райкому штаттан дашкаар чүгө чангыс инструктор-луг. Ону көвүдөди тургузуп амь-дыраларын орнуна штаттыг инст-руктор тургузар дугайында СЭКП об-комунга дилег кылып турган. Ол бол-за штаттан дашкаар инструкторлар-нын тургузарын болгаш амьдыралын херекке албас чоруктуг фактымы бо-лур.

Партиянын Тады райкомуну органдизинин штаттан дашкаар дөрт инструкторларын үжү Хову-Аксинда, чүгө чангыс буюрулагыч партия органиакчыларын харылап турар. Ол чорук чамдык таварылга-да аңаа райкомуну удуругазын хоорудуруп, ол улуг буюрулагыч буюу-ле үүрге-чүктөшкенини штаттан дашкаар инструкторларже чүүй каапкан, сагыш оожургадыр хөдөөжөнү бөдүрүп турар.

Партия райкомларын болгаш хооркомуну кол сорулгазы болза, штаттан дашкаар инструкторларын амьдын тодо органиактаары, олар-га бүгү талазы-биле боттук дуулаа-чы болур. Инструктор буюруу даан-дырган амьды-херекте ханы синин-гип, тодаргай авалатчы кылып тур-гаш, оң үдөзини-биле экижидерин-че кол кичөөгейлиг салыр журулат.

Хөй-интичи өрге-хүдээге чаа болгаш бедик чадаже көдүрүлгөн. Ону бүрүн боттандырарда штаттан дашкаар инструкторларын хүн бүрү удуруп, оларнын билин болгаш арга-мергежилни четче ажылаар, инитиактызын деткир, савал-ола-лын кичөөгейлиг өөренип көөр хө-рөк. Штаттан дашкаар инструктор-ларын амьдыралы партия тургузуу-нун айтырылганында бөдүн бадыт-кап турар база бир чутула метод, немеледе күш болур.

Н. ЧАМЗЫРЫН,
СЭКП обкомуну инструктору.

Кривой-Ротун бассейниге руданы шалты чок казар арга чеди чылын дургузула калба-биле илерээр. Аңаа элээн каш руда казар черлерин болгаш оңу болбаарларынны ком-бинаттарын тулуп тургузар.

Чурукта: руданы амьж арга-биле казып ап турары.
Фото А. Запаранын.
СЭА-нын фотохроникасы.

«Баян-Колдун крокодили»

Улуг-Хем районун «Х Улуг ху-рал» колхозуну баштаар черини, партия, комсомол органиакчыларын-нын органы «Баян-Колдун крокоди-ли» деп шодутуугу солууну бо чыл-дын эгезинде органиактап тургус-кан, оң редакторунга көдө клуб өргөлекчи, комсорг эш Тадар-оолду бадылаан.

Солунуң өскө-домаа чечен, билдир-гип, карикатуралыг чуруктарын үн-дүренин редактор хандырдып шыдан-дөрүн демдеглээр херек.

«Баян-Колдун крокодили» айда 2 удаа ундурер доктаатынган. Колхоз буюрулагыч болгаш хөй-интичи амьдыраакчы киришпес, чалгаа, арагалар, инитини өнүгүр харымсалга чок көөр, инитини са-гылга-чүрүмүн үрөп кижилерни со-луун бөдүнүн армынарынга чиди-биле шүгүмчүлөп турар.

Арагалчылар О. Ламажанты, С. Би-че-кысты, харымсалга чок ажылдап турар амьдыраакчы өргөлекчи Фил-чөөноту, хөйнуң ажаала, азыралы, уггадын хандырбайн чудадып, ха-мын чаш хураганнары доңуруп турган Бопуй-оол, Дөмүр-оол, Сан-так оларны сөөлүгү номеринге иле-ренип билжөө.

«Баян-Колдун крокодили» бөдүнүн чөптөн салдырып чедирип турарын амьдыраак көргүзүп турар.
Б. БАГЫТ-ООЛ.

ЛЕНИНЧИ ШАННАЛДЫН ЛАУРЕАДЫ

Советтер чуртунуң шылгарангай чогаалчызы

Бистин чуртуустаны культур-азын литературалык болгаш уран чүдүлүнү бүгү чедикши-нерин Лениннин иделалы чыры-кылап турар. Моңу ажуралды совет чогаалчыга, жуураалыкка болгаш уран чүдүлүн амьды-раакчылаа улуг Ленинни адын калгалдаа дээди болгаш хүндү-лүгү шаныла дээрде Төрөэн чур-тун эң бедик үнелери болуп тур-рар.

Улуг Ленинни төрттүнгөн хуунден бээр 90 чыл болган оңа таварыштыр өртемни бол-гаш текшияны шылгарангай амьдыраакчылар-биле чөргөш-төп бөдүк чогаалчыларга, жуура-алдыкка болгаш уран чүдүлүн амьдыраакчыларынга Ленинни шы-наларын тывышкан. Ол чорук бистин чуртуустаны комунис-тиг тургузушкуну сорулгазын шилтирээринге, совет культу-ралынын улам ийишкү көдүрүш-күнгө алыг болуп турар эң шылгарангай чогаалдарын бол-гаш амьдыраакчы бисте чыл ке-лер тууду-на көвүдөп турарын хө-рөкчөлөп турар.

Чаа лауреаттарын данызын бөдү-лү агыч амыдыралык көргүзүп турар чогаалдарын ав-турларынна дугайы чутулап турар. Литература болгаш жуу-раалыкка, музыка болгаш кино талазы-биле шанылаа кирген чо-гаалдыр — совет үенин амьдыра-алы, бистин амьдыраакчы кижиле-риниң амьдыралыг амьдыраакчы херек-

терин көргүзүп турар. Ленинни шанылаады чаа лауреаттарын арзында Советтер чуртууну улуг чогаалчызы Ми-хал Александрович Шолохов ба-за кескү черин элел турар. «Ан-дирган кур чер» деп романын бисти ноңуруп, оң хөй дилди-га өчүдүргөн сонда, оң ийгили-нону авторун эркен 1939 чылда дооскан чоруу совет лите-ратуралык амьдыралыга чутула болушкунарында бирөөни бол-гаш.

«Андирган кур чер» бирги болгаш ийгили номдарынын ар-зында элөөн эвес болушкунер эркен. М. Шолоховту бо романы совет кезинде амьдыралында төөгүлүг эң улуг болушкуну — көдө амьдыраакчы коллективиз-ациянын көргүзүп турар. Ол кол-лективизация социализмин тө-өгүдө улуг болушкуну — Ок-тябрь революциянын билдир-геш өвөс чутула болушкуну болган: тарачыларын амьдыралында хөй чүс чылдарда туруп келген билдиргай, хөдөмдөй чорук бус-тун дүңү, көдөжин өг-бүлө бү-рүтүңү салым-хуузу өскөрлөн, оларнын амьдыралы үдөзини-биле чөрттүлгөн.

Михал Шолохов ол утундур-бас болушкунарын мырмын ар-зында чоруп турган. Бөдүн дол-гандыр болуп турган бүгү чүтү-

дөрүн кескү кара-биле көрүп, өн-не кичөөгейли-биле өскөрлөп, демир-жүүнү чиди билин-га илдирип ап турган. Ол бөдү көдө суураалы кезилдер чоруп, кижилер-биле саалдыкпай чүгө-чүгө чутулап чорган. Оң түннелин миңаардыг көдөжин бүгү амь-дыралы — адыралынын даарта-гы хүнге чайтылып чок идеге-ли, чырыктылыг күзелен, чам-дыктарын чигишканын, чай-гылышканын, бурман дийма-нын хоралыг удралымынын Шолохов ханымы-биле угап, ка-роо-биле көргөн.

Ол бүтүң уран мерген ар-гаш чөптөс чөптөлдү көргүрер деп сорулгазы М. Шолохов бөдү-нүн мурунуга сагалып, оңу алар-лы-биле күөткөк. «Андирган кур чер» деп романын бирги но-му миңаардыг хайнышкын-чы чылдарда парлаттынып үгөн. Ол ноңу дегелейге ал-дырды. Амык колхозтарын амьдыралыга болгаш амьдыралы ол бөдү-биле шутт карышшылап, «Ожум Дон» деп улуг чогаалын дооскап, чогаалчы «Андирган кур чер» ийгили ноңу билжирин үргүлчүлөгөн. Бистин чуртуустаны Шолохов эжелечилер халдааны-нын үдөжин Шолохов ол романын ийгили ноңу барык чөдөр-чөткөн турган.

Михал Шолохов база-ла ка-дыг-дошкун демиселдин муруну көдүрүлчө чоруткан. Солдат ши-

нел кеткен, Шолохов фронтта чоруп турда, оң арзын буюрулап чиккен. Ийчангыш оң чымы ал-ган хөй материалды, оң иштин-де «Андирган кур чер» ийгили ноңунун бижимелери чиккөөн ужурунда ол материалдарын кат-тап чыгыр, чаазы-биле сыктып би-жирип ужулга ол таварышкан.

Оң-биле чөргөшөтөр мога-шылга чок, сынын чок күөдөйгө чогаалчы «Көр хөң чок чөртө-түн эртем» деп чогаалды. «Олар Төрөн чурт дээр демиселди тур-гунар» деп романын чөптөлдү. Ол чылдарга совет кижилерин салым-хуулуна улуг агыч чөвү-лөн, түрөдө таварышкан. Ми-чалла-даа күчүлүг улустун күөлдү соруу суураала. Өлүмүгү туул-чушкунга дайымы чөң тилеп үгөн. Михал Шолохов бо дуга-йы «Кижини салым-хуузу» деп кайгамчыктыг чогаалыга көр-гүскөн.

Совет өрге-чөгүргөн дийма-лары-биле демиселди чоруту-шкан, күш-ажылды социалистиг буюу-биле көөр чаа кижилерин тывыгылыг чогаалды көргүскөн. Ленинни партиядын өлүм чок солдаттары — Семен Давыдов, Маври Нагульнов, Андрей Размет-нов, райком секретары Нестер-ов оларга «Андирган кур чер» деп романын ийгили кезөө ном-чан кижилер база катал ужура-жыр. Ол чаа хөдөөн кижилери, улустун аас-кежи дээр демисел-дин улуг хөдөөн боттары бер-диген кижилер, массаларын бөдү-лүгү баштынары ол дөрүн амьдыралы буюрун чыгарып кылдыр көр-гүскөн. «Андирган кур чер» бөдү-лүгү кижилерин, бистин үенин кижилерин уран чөптөс сөстүн улуг мастери тодаргайы-биле көргү-скөн. Кижин чүдөөн-даа артык үнелен көөр; кижиге ханы бую-рулагыч чогаалчы — Михал Шолохов чөмүн бөдүлүг амьдыра-алы: кижилериниң сеткил сагы-жып, тус-тус мөзү-шымарып, миңаардык болгаш өжөжини, шыннын болгаш мөгөнни демисел-дин кадыг-даа чайырлашкын чөтү-биле көргүскөн.

Илереди көргүрер дээр чүт-дүңгө чогаалчынын улуг миңа-шылды, амьдыралды кайгамчы-ктыг ханымы-биле билери, күш-түг мөзү-шымарын, кижини кү-

зел соруун делгеми-биле амьдып билери, удуругунуң күжү чүд-дө дөрүн бөдүрөңгит кылдыр көргүзүп билери — «Андирган кур чер» деп романын күчүлүг, кижилерини, угаалдыкчы, бую-рулагыч салдырып шыларгай ноң бөдүлүгөн.

«Андирган кур чер» деп чо-гаал совет литературалык алдын фондузунда эртемни болуп кирген. Оң-биле кады бо ном улуг демо-кратиянын чуртуустаны чаа амьдыралды тургузуп турар кө-дөжин амьдыраакчы өргө-лекчи чогаал болур.

Бөдүлүгү улугу чогаалчы, шы-ларангай өвүр-тевилерини тур-гузукчу, амьдыралдык сөс-биле чуркучуу — Михал Шолохов хөй националдык совет улустар-нын миңа чогаалчыны, делегейге сургалыг шыларангай чогаалчы болуп турар.

Тыва номчучулар оң «Ан-дирган кур чер» деп романын бирги ноңу дамчыштыр экижи-биле билдирлер. Олар «Ожум Дон» деп кино-чуртуу болгаш «Кижини салым-хуузу» деп кино-чуртуу дамчыштыр оң чо-гаалдарын күчүлүг тодаргай билип, уран чөптөс сөстүн улуг мастери деп бедир-биле үнелен турарлар.

«Андирган кур чер» эрес шудурго маддылары — Давыдов, Разметнов, Нагульнов болган өң-дө өскөкөр Совет Тыванын кол-хозчуларыга чаа амьдыралды тургузууга дуулап, бистин колхозтарымыстын дургаларына ортолө амьдыраакчы башкары-лык шыларангай үлөгөр чө-жөгө киргүзүп турарлар. Миңа-шылга «Андирган кур чер» деп романын ийгили кезөө тыва дылга дүргөн-не өчүдүлүгү үндү-рени бистин өлөмдө тыва ном-чучулары ийги-биле күөп тур-рар. Номчучуларын ол күрөжин өлөмдөчү ном үндүрер чери бол-ган чогаалчылар Эвилеленин Тыва салбары хандыр хуулаа-лыг.

Советтер чуртууну шылгаран-гай чогаалчыны Михал Шолохов Ленинни шанылаады тывыска-нын тыва номчучулар бүгү совет кижилер-биле кады байырлап тур-рар.

Х. БАЙАРОВ.

АЛДАП ХАРЛЫГ ШАЛТЫН

Чеди чылдык ийги чылынны ча-зы чараш казы-биле болгаш байла-зыде сургалган ыраккы Токуга ба-за-ла чаа-чаа чедикшинер-биле, чаа-чаа өөрүкүлүг болушкуннар-биле демдеглетиин турар. Колхозчу-ларын бо бирги кварталда буюру-га чедикшинеринге сеткил ханып байырлааны ышкан, частын хүнү камгынымыдан-даа артык чазык чаа-гай хулуулар, бөдүнүн өртинге хө-рөкчөлдөр-биле «Совет Тыва» колхозту хөме чыладып, чырыдып — магалы-ла турган. Угулаап туруп туткан бедик чаагай, чаа клубе (оңу бөү-лүг-ла культура ордуу деп адап бо-лур) колхозчулар чоруп турганнар.

Кезээкин мугур сөс хаш турда клуб кижин-биле долган. Колхозчу-ларын органиактап, чурумуну кижини магадаар!

Колхоз баштаар чериниң кежи-гүн-верин, партия райкомунуң төлөөлөрү болгаш муракчылар президиум сто-лунга көстүп келтирелен. Оларнын аразында ак аржылдыг, ак-көк көстө-мүгү, чавызаа сынын, улгады берген шырайлыг, ынчалла-даа, адак-бышкаа чик хөдөөн кижини көстүп олурган. Зал иштинде чүс-чүс карав-тар өлчө көрүп, оң дугайын бөдөп олуртуулар.

— Алдан харны харлаарда алдар-лыг амьдыраакчы-биле мактадып, су-рагалыг малчын деп чаагай ат-биле демдегледиң турар магалың! — деп колхозчулар бөдү чутулаажып олур-ганнар.

Колхоз баштаар чериниң даргазы эш Василий Самыевич Дамдын-оол бо байырлаалыг хураалды миңгү хайнышкынның өстөр-биле амьды-раакчылар.

— Эштер, колхозчулар! Бистин колхозуустун үндөлекчилеринин бирөөн, алдарлыг бызаа ажаакчызы бистин хүндүлүг муракчы малчыны-мыс Сөвк Бадыевна Сотпа угбай-нын 60 хар харлааныга болгаш оң колхозка ак-сеткилдиг амьдыраак-челенин 11 чыл болганынга турас-кааткан байырыг кезөөн амьды-рын чөптөсчө. Ийча дээрде дил-миттиг адыш чакшаактын клуб иш-ти туружук, харын Азас болгаш Адыр-Кежин бир кылдыр чагылааны бер-ген.

— Бистин колхозуусу улуг башкы Ленинни төрттүнгөн хуунден бээр 90 чыл болганынга төлөпчү ужура-жыр дээр бирги кварталда улуг чедикшинерин чедип ап, буюрулагыч сал-хөө планымстын инитини-биле 112,6 хуу күөстөткөн. Оң иштин-де сүт саалдамы 106 хуу, сүтүгү кү-рүнегө садарын 200 хуу күөстөткөн, СЭКП обкомунуң болгаш облыгуском-унуң доктаалына эки амьдыраак деп демдегленип болгай бис. Малды мен-ди кыш ажырып, тууду планын ажыр

Ол инектерден 1075 бызааларны алган. Олардан 682 баш инек өскөн! Оң орулгазы 1.037.250 рубль бол-ган. Бо 11 чыл иштинде колхоз 1075 центнер эйти буюругаш, 500 цент-нерини күрүнегө саткан. Ол өг-бүлө чылда 13422 кижини чөмгөрүп бо-лур-дур. Бо аразында саттынган инек кежи 3759 эш инектерин буюру-ринге четчир. 11 чыл иштинде кол-хоз 7079 центнер сүтү саап алган. Оң-биле чылда 16160 кижини хан-дырып болур.

Бо бүгү саннар алдарлыг бызаа ажаакчызы Сотпа Сөвк угбайның амьдыраакчы хөдөп өргөн. Ийчангыш бүгү колхозчулар бөгүн оң 60 хар-лаанын таварыштыр алдарлыг амьды-рын санап, төрөөн колхозунга оң чедирген улуг улуг-хуузу дээр аңаа чуректин ханымыдан өөрүп четтир-генин илередип, ийги байырын чеди-рип, оң ам-даа улуг назым, амьдыраакчы амьдыраакчы бериң өөрдиг, ам-даа улуг-улуг чедикши-кенинерин болуруп күөп турган.

Оң бызаа ажаарына өөрдиг план амьдыраакчыларын: Миңдыма, Кина, Сопнак болгаш өскө-даа кжес-тар залда база саадып, башкызын чөртөрдөп, ол ышкан амьдыраак-чын күөп олуртуулар.

Сөвк Бадыевна Сотпа колхозтуң ак-сеткилдиг амьдыраакчы дөрүлчү болушкунуң шанылаады тывыска-нын тыва номчучулар бүгү совет кижилер-биле кады байырлап тур-рар.

Колхозуусу инектери Хулулардан өскөн болгай Адаларын, илеренин Алар шыкан амьдыраакчы Ажы-төүл бистер шыкын Алгап, дөдөп салгаар-даа бис. Оң пионерлер хүндүлүг малчын угбайын чөң мурунуга чаалап өскө-лөгөн, хүндүлүг пионерге кийр бады-лааш, кызыл галстукту аңаа баалап берген.

Хүндүлүг пионер, 60 харлыг дарыг малчын пионерлер — тур-гыныга:

— Башкы Ленинниң төрөө дээр демиселге белен болуңар! — деп кый-гырган.

— Кезөөде белен бис! — деп про-пионер бир үн-биле хармылааннар. Тууду бригадалык мурунундан бригадир эш Шокуз байыр чедир-геш, бригадалык белээ — бир стол, 4 сандарын сөнгөн.

Профвилел органиакчынын мурунундан эш Самый-оол байыр чедирген, бедикти бызаа тууду.

Ыраккы өдүргөн баштарында ийи фермазын өргөлекчи эш Кенден мынча дээр:

— Силерин 60 хар харлааны-нын бис радиодан дыннаан бис. Мал менди-дир. Бистин бүгү ийи малдакчылары силерге байыр чедир-кен. Ийчангыш силерин моон-и сонгаар кадык чаагай, кашагай эрес чуртууларынын, амьдыраакчы-ларын күөвешкан, силерге бир хар-лыг миңдыны бедикке айткан чү-ве.

Хөдөөжөр чөвүлениң өмүзө-ниң эш Лопсан-Долгар байыр чедир-ген, база-ла өртөктик бедикти ба-раалгачкы.

Хураалдык даргазы Василий Самы-евич:

— Бистин алдарлыг бызаа ажаакчызы хүндүлүг Сөвк Бады-евнага сөс бөөр-дир — дээрде, колхоз-чулар оңу ийги-биле уткаан.

Өөрүшкү, сүрөөдөшкүн! Бо 60 чылдын иштинде ийги өөрүшкү ка-дан-даа турбаан. Совет чазактын, Коммунисттиг партиянын амынла, колхозчу чаагай амьдыралдык ачы-зында бөгүн таварып турар.

60 харлыг алдарлыг малчын ам чаа-ла 25 харлыг ышкан сорук кир-ген мынча дээр:

— Колхоз тургустунарда менээ 3 инек берген. Ол мал баштай 12 четти, оң сонда 24 баш мал бөдөп өскөн. Бо аразында малдан черле че-рилбаан мен. Мээң амьдыраакчы кол-хоз баштаар чери-да, партия органи-зациямын-даа, мал өмчилери-даа ду-залажып, арга-сүмени бериң турар. Оң түннелинде мээң аваш биче кы-лып каан амьдыраакчы бо хире үнелен, бо хире бедик шанылаарын тылсын турарыга калчар-даа аажок өөрүп четтирдим, эштерим, колхозчулар. Мээң дүлөөткен бызааларын моон сонгаар-даа менди, күштүг-шырак кылдыр өстүрүп, оларын калжа-хо-розамын чыгылап, өдөк-чылдынны бе-леттеп, ам-даа эки амьдыраакчы хү-дөөнү түр мен.

Четтирдим, эштер!

Колхоз анаа идеялар. Бир фермада бызаалар арай баксырай берген бо-ла — эш С. Соптаны мынар чорудар. Ол анаа баргаш, байдалды мааныла экижиткен болур. Эркен чылын күс-көргү Талык фермазында бызаалар баксыралык агаалып. Ийчаар орта С. Соптаны Тамактык фермазыдан амьдыраакчы чоруткан. Сөвк Бадыевна оң айда анаа чөдө берген, кырганын чалыммай, амьдыраакчы шиттир-гип тууду эгелөөн: 70 ажыг бызаа-ларын уруг ышкан карактап, өртөн, кезөө хо

Эп-сеткил каттыжышкынын быжыглар

Удурланыштын шимчээшкенин киржинчилеринин делегей федерациянын (УДФ-нин) бюрозунун хуралы Москвада амыттыган. Ол организациянын он чыл мурунда тургускан.

Амгы үеде ул организация Европанын он ийи, чурттарынын удурланыштын демиселчилеринин болгаш фашизмге шаанда коругаттырганнарнын организацияларын каттыштырып турар. Оларнын арасында — Совет Эвилели, Франция, Италия, Чехословакия, Германиянын Федеративтик Республикасы, Польша, Герман Демократтык Республика, Австрия, Албания, Венгрия болгаш эскераа чурттар бар.

УДФ-нин оралачы даргазы, дайын киржинчилеринин совет комитетинин харысалгалыг секретары А. П. Марсеев хуралды амыткан. Амылчы чоннар депутаттарынын Москва хоорай Советинин куускомунун даргазынын организацияларын каттыштырып турар. Оларнын арасында — Совет Эвилели, Франция, Италия, Чехословакия, Герман Демократтык Республикасы, Польша, Герман Демократтык Республика, Австрия, Албания, Венгрия болгаш эскераа чурттар бар.

Удурланыштын шимчээшкенин суралгы амылданчыларынын бирээзи, УДФ-нин оралачы даргазы, Италиянын сейдамын оралачы даргазы Этторе Тибальди бодунун чугазынын фашизмге болгаш нацизмге удур демиселге чугула чепсек—улустарнын, эп-сеткил каттыжышкынын болгаш чангыс зини быжыгларыны кыйгырган.

УДФ-нин чингине секретары Андра Леруа (Франция) федерациянын эмче болгаш амгы сорулгаларынын, Москвага ам чугаламыр айтырларынын дугайында чугалаан.

Нацизмдин матап тыттып турарына удур, бот-боттарын билчир дээш, чепсекленишкенин дужуери болгаш улустар арасында тайбын дээш демиселге федерациянын амыл-чорудулганынын дугайын УДФ-нин бюрозу чугаламыр көөр.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Совет Эвилелинин чырдышкын, дээш школа болгаш артем албан черлеринин амылданчыларынын профсоюзун ТК-нын төлөөлери Ханоиде чед берген. Вьетнамын Демократтык Республикасынын баймысалагы майнын байырамына төлөөлөр кирди.

Эфиопиянын шеринин командьданынын чалаанын Эугаар армия генералы И. В. Төлөнөв баштаа совет шериг төлөөлери Аддис-Абебада чед берген. Эфиопияны кургаг чер шеринин баштайгы шериг уламчезин тургусканын дугайында 25 чыл болган өмүч байырамына олар киржилер.

Франциянын Коммунисттик партиянын XV съездинин шиптирини Эугаар ФКП-нин хоочун кежигуеринин иштилеин тургускан. Шиптиледин удуртулганынын составында француз амылдын шимчээшкенин он эөөчүн амылданчылары кирип турар. Шиптиледин кежигуеринге 35 жылдан эөөш эвес партиялык стажтыг амылданчыларын кулап алыр. Франциянын Коммунисттик партиянын үндөилекчилеринин бирөөзи — Люсье Мадоль шиптиледин даргазы болган. Франциянын Коммунисттик партиянын ТК-нын чингине секретары М. Тороети шиптиледин худудугу даргазына солгаан.

Багдадта чед берген, Оманнын имамы Габелти Ирактын премьер-министри Касем Хулоп алган. Оман улустун хосталганын демиселинге экономиктиг болгаш политиктиг дет-

кимчени Ирак көргүзөр дээрин имамга Касем дымчылган.

Германиянын Социалисттик чагыс аял партиянын Топ Комитетинин, Кудьбура министрствозунун болгаш «Дейчкеруагтурбуаг» деп организацианын чымдыгынын кулап турар айтырларынын талазы-биле конференция Берлинде амыттыган. Ол конференцияда Герман Демократтык Республиканын бүтү оргуттарындан 1200 төлөөлөр кирип турар.

Африкада чаа хамаарышпас күрүсө Того Республикасы Англия хулап көргөн болгаш оон-биле дипломаттыг харысааларын тударына белени дымнаткан дээрин Англиянын даштыкы херектер министрствозунун төлөөлөкчүн дымнаткан.

Фин парлаланын дымнадып турарын Эугаар алмрга, Тогону тускай хамаарышпас күрүсө кылдыр Финляндия хулап көргөн.

Нацпартиянын британ демократык чурттарынын төлөөлөкчилеринин арасында экономиктиг айтырлар талазы-биле чугалажышкын кылдыр Лондонда эгелен. Делегейин экономикай байдалынын айтырлары, делегей садылжылганынын болгаш «дем-катыжылга» чурттарынын боттарынын арасында, ол ышкан «алды чурттар» биле «чеди чурттары» (барыны Европада чурттарынын экономика талазы-биле чикши турар ийи блоктарынын) арасында садылжылганын перспективаларын апаа чугалажып көөр.

(СЭТА).

Американаның үндөзүн айтыры

Американаны Каттышкан Штаттары бо чылдын ноябрга президент сонгудуларын бир-ле дугаар Черини кылмыл америктеринин бо чус чылды чорудар.

Эд-не угаамалдыг дөөн шүгүчүлери, философтарын чүгө күзөп чоразын шак мыдыг калбак аргаларын ортем болгаш техника кижини мурунун амыткан. Оон-биле кады ол-ла чедикшилер кижинин холуга термодолуг хораннн база берген.

Бо дугайын американаның хей нуруту билеп турар. Оон-биле кады АКШ-та сонгуда мурунун кампания болза СССР баштаа социалисттик лагерини көстүп көрбөөн бурун-гаар депшигтеги делегейге байдалды деңизини үндөзүн-биле эскерткен үеде өртпн турар. «Вашингтон пост» сонуга чүвенин байдалын Чарльз Родертс мындыг апаа тодаргайлап бижээн: «Моон мурунундагы сонгудалардан 1960 чылдын президент сонгудаларынын илгалы чүл дээрге, делегейин байдалында үндөзүн эскерилгелерин болганы болур. Иччаарга ол эскерилгенин 1957 чылдын октярге 4-те эгелен деп болур, чүге дээрге октяргага баштайгы эдерини иччаарга көстүп келген».

Иччаажок АКШ-тын иштиги сонгараалдышкын чок айтырлары база-ла бар, оларын шиптирээр дөөш демисел чаа күш-биле кыптып үнгөн.

Ол чүл дээрге, хамактын мурунда, чурттуу Муруну чүгүнде негрлерин оона чидилгени берген демиселдер.

Оон оон ийи амыл чөктярлерин чорудур: чуртта амгы үеде дөрт миллион амыл кижжи амыл чок болуп турар.

Ол оон ийи фермерлерин орулгаларынын 16 хууга кулауанын-дыр. Бүгү амылдарын өстөп сүрүп чорур экономиктиг кризистин дөмдөө база бар.

Америк хоорай бүртүзүдө бар болуп турар чурттага казанактары база ол айтырлыг хамааржыр.

Ол дээрге, оон ийи, школар тудар талазы-биле оона негелдеринин бары-дыр.

Страхованиенин айтыры болгаш анык-да, кырган-да кижилерин амылдарын хандыр дугайында, эске-да хей-хей айтырлар база маа хамааржыр.

Иччаарга америк сонгучулар болза, эи-не кол айтырыны—тайбын айтырынын шиптирээш турда, чүгө иччаарда ол бүтү айтырлар шиптирээш турар деп болур дээрин билеп турар.

Амгы үеде сонгуда мурунун кампаниянын бодунун баштайгы чадазында кирген. Президентиге болгаш оралачы президентиге республиканчы болгаш демократтык партиялардан кандидаттарын ол партияларын национал съездилеринде депшиди үндүрер ужурауга. А ол съездилерге чылгын келер төлөөлериин уугу хей нурунун чондан шуут хоорук партия ко-

митеттери эш-хузуунун судун организациал тургузарында эгелен. Оон бүгү-ле амыл-чорудулганын улуттур хулапталыг. Эш-хузуунун судунун амыл планын тургузарына дузалаар, амыл-чорудулганын контролдан хандыр, амыл угаамалдыг, айтышкынын бөөр, эш-хузуунун судунун амылдын дугайында куускомун хуралына болгаш көдө сонетини сессиянык илеткелди дымнар, сонгучуларын мурунун кылдыр өтөт илеткелди тургузарына дузалажыр, амылдын дугайында өтөдүн сонгучуларын кылмын негээр, эш-хузуунун судунун көргөн херээ дүрүмдө хажык берген болза, ол херекти катан көөр дугайында санал сүмезин эш-хузуунун судунга чугалаар болгаш эске-да айтырлар талазы-биле амылдын боттуг удуртууга-биле хандырар.

Эш-хузуунун суду бодунун амыл чорударда районун суд, прокуратура болгаш милиция органныр-биле сыйры харылаалыг турар ужураугу. Эш-хузуунун судунга материал чүгө хамааты кижилерин билдирешкенин болур эвес, харын хей-нигенин организациаларында, ол ышкан суд, прокуратура болгаш милиция органнырдын база кирип болур. Оон амыл эш-хузуунун судунга херекти көрүп турар үеде ул херекти кылган бурутуу кемеч херөөнө, азы административтик кемеч хулапталыг деп түнөөл кылган болза, тускай шиптир үндүргөш, ол хамааржыр организациаларже материалды чорудар ужураугу. Ол талазы-биле айтырынын чаыг чөкчө шиптирээрде суд, прокуратура болгаш милиция органныр-биле тудуш харылаалыг турар болгаш билдиме айтырыг талазы-биле консультацианы амыр ужураугу.

С. ШАЛЧИМА, область судунун кежигуу.

Президент сонгурунун муруну чарындагы кампания эгелээ

Митеттеринин съездилеринде азы хуралдарында шагда-ла «сонгучулар» каан. А херек кырында чүл дээрге, ол төлөөлери тус черлеринин политиктиг хөрөгитерини азы садыл-гүлетпур бөлүктери депшиди үндүрүп туралар, ол дугайын хей-хей америк тайбырлакчылар минин бижилген турар.

Моон ужурунда президент кылдыр сонгучуларын депшигтерин кижилер хей-нигенин санал-ооналы херекте албайн, харын-да партиялар съездилерин контролдап турар капиталисттерин деткименин дилеп туралар. Сонгуда мурунун кампаниянын амыл талазы мынды-дыр. Иччаарга съездилер муруну чарынын сонгуда кампаниялар дээрге, чүгө оонун бир кезин суг кырында көстүп турар уугу дош ышкан сагындырар. Чүгө кандидаттарын съездилерге томуйлагылаанын сонда олар сонгучуларын мурунунга боттарынын программаларын чугалап эгелээрлер.

Демократтык партиянын съездин июльдун 11-де Лос-Анжелос хоорайга, а республиканчы партиянын—оон сонда ийи неделя болганда—Чикаго хоорайга болуп эрткелээр ужураугу.

Сонгуда кампаниянын амыл чадамында оон чингит болгаш чөдө апаа эвес шипарыг болуптур турар эске фактор болза Американын манай турарын ийи чугула болушунун болур-дур. Ол чүгө дээрге, бирөөдө, майнын орта үезинде болур бөдик дөмдөөгө ужуражышкын-дыр, ийи-де — президент Эйзенхауэрин СССР-ге баары-дыр. Ол болушунун түнөөлери сонгуда мурунун кампаниянын бүтү чорудулганын көчүгү уугу салдары болур дээрин чингит чок. Мынчангам АКШ-тын ийи уугу партияларын хей-хей политиктиг амылданчылар амыл үенин уугу айтырларынын дугайында чүгө чугалажайн, манай-зынпын турар чүл бар.

Иччангам, тайбын дугайында айтырыг америк политиканын көжөгезинин артында бодунун үнүп келирин манай турда, чөдө тайбынга ынакшылдыг эвес сөстөр чугалап турар «эристер» амгы үеде көүдөт. Оон-биле кады конгресске өмдөжө айтырынын чугалажыр эй база чедип ораар, а америк бюджет талазы-биле санал берешкенин дээрге, бүгү-ле дөмдөөлөкчилерин бештин үш кезин эзеп турар шериг чарыгалдарын чугалажыр көөрү ол-ла болгай. Ол иччаарда тайбын дугайында сөстөр дээрге, Каттышкан Штаттар ракетта талазы-биле Совет Эвилелинде жондуу кадан, массалыг уузуу-каашкынын чепектерин бүдүрерин капитал салышынын Каттышкан Штаттар көүдөдир ужураугу дөөн

чергенин сөстөрүнүн арасында дулау-түп кире бөөр.

Амгы үеде АКШ-та чоруттувуп турар кампаниянын кол чүдөлү иччаарга болур. Иччаарга республиканчы болгаш демократтык партияларын бо талазы-биле чорутуп турар аргалары апы-апы. Республиканчы партиянын перспективаны чөдө бөлүп турар дээрин америк тайбырлакчылар удаа-дараа демдө-дөйлөп тургулаар. Чүгө дээрге республиканчы президент Эйзенхауэр АКШ-де Н. С. Хрущевти чалаан болгаш республиканын Эйзенхауэр бөдик дөмдөөдүн чөдөл хуралына киржир болгай. Республиканчы партиядан президентиге кандидат болуп болу дег дикти турар амгы оралачы президент Никсонун байдалы оралачы бижык берген, чүгө дээрге ол болза бөдик дөмдөөгө чөдөл хуралды чыыры дөөш чугалап турган болгаш өрткөн чылга чайын Москвага база чораян болгай.

А Никсонун орунунга маргыш болуп карачалгы мөөрөйлөкчиси — Нью-Йорк штаттын губернатору Нельсон Рокфеллер бодунун кандидаттарын дүмүргөн болгаш сонгуда мурунун кампанияны киржилден ойталаан. Чикагога болур съездин Никсонга шынгын удуралар мөөрөйлөкчиси чок болур боор кылдыр америк политиктиг тайбырлакчылар колдууда бөдөп турар.

Сөөлү неделяларда Никсон чүгө чугалаарында дадалаап чоруп турар. «Нью-Йорк геральд трибун» деп республиканчы сонунун Вашингтонда корреспондентин Роберт Джонваннин дымнатканында алмрга, оралачы президент сонгучуларын мурунун бодунун программаны чугалаан июль айда чугалаар. Ол дээрге бөдик дөмдөөгө чөдөл хуралды сонда болгаш президенттин Москвага чоранынын сонда болур-дур.

Демократтык партияда байдал чамдык тала-биле нарын болуп турар, чүгө дээрге, бирөөдө, демократтар албан Эугаар алмрга, оппоини-ниязда туруп турар, ийи-де, ол партиянын иштине президент болур дөөш демисел дымзын турар.

Ол ийи партиянын каймында-да делегейин дүшкүрүлүг чорун чым-чадирнын талакчылар-да бар-да, «сөөк дайынын» чөдө эттишме кыпсыкчылар-да бар-ла. Иччаарга демократтык партиянын хей-хей төлөөлөкчилери Каттышкан Штаттар шериг талазы-биле жондуу кадан дөөр херезин-биле чүлчүрүп туралар. Республиканчылар эрге-чагыргага турда Америка бодунун «өндүр күшүн» ышкыган дикши олар меддеген турар. Национал өндүр уугу күчүлүк болурун катан тургузар дээр болза эндере чепсекленишкенин улам күшөлдөр херек деп олар бадыйкат туралар.

Сонгуда мурунун кампанияны ам-да бодунун эгезинде туруп турар дээрин билдирер. Бөдик дөмдөөгө чөдөл хуралдын сонда, президент Эйзенхауэрин Москвага чоранынын сонда болгаш партияларын съездилерин президентиге кандидаттарын депшигизациенин сонда сонгуда кампаниянын байдалы эске апаар дээрин чингитин турбас.

Иччаарга сонгуда кампаниянын түнөөлери чөдөн хамааржыр дээрге, Американын үндөзүн айтырынын—тайбын айтырынын кандидаттарын калчар көрүндөн хамааржыр апаар.

Гарри ФРИМЭН, америк журналист. («Советская Россия» солундан).

Оман партизаннарын демисели

ДАМАСК. (СЭТА). Оманнын имамдын Дамаскке төлөөлөкчилерин дымнадын Эугаар алмрга, оман партизаннар англи эжелекчилер-биле демиселин үргүчүлөөшкөн. Чокта чаа Ибра хоорайда турар аэродромунун чанына чепсектиг сегиржип алышынын болган. Анаа ол ышкан англи чик бомбардиршиктерини эзөөвү чаа кыришкен. Партизаннар бир англи самолетту дүжүр аткан. Уш шак иштинде үргүчүлөп келген ул тулушкунун түнөөлинде 12 англи солдат дүрктөн болгаш 10 кижжи балыглаткан.

Партизаннар Ижи дед чурттагылыг черин чоогунга англи чепсек скланы чок кылган болгаш 3 шериг транспорт машиналарын чаздырчтан.

Камбоджа кызыгарында ПЕКНИ. (СЭТА). Синьхуа агентилдин дымнатканы: чөкөт чаа Тандандин чепсектиг отряды Камбоджанын девисизиринде 100 метр чедир хандып кире берген, тайбын чурттакчыларын боолагылап турган. Апаа беш кижини балыгалаан.

КБФК-нын чедишкени

ПАРИЖ. (СЭТА). «Ренову» автомобиль заводтарынын бүдүрүгө комитетинде сонгудуларга Күш-ажылдын бүгү-ниги француз конфедерациясы (КБФК) уугу чедишкенин болган. КБФК 76,58 хуу бадылашкынын алган, «Христиан амылчы чоннарын француз конфедерациясы» 12,66 хуу, чармылдыкты «Форс урвер» организация—3,96 хуу бадылашкынын алган.

Бо чылдын Күш-ажылдын бүгү-ниги француз конфедерациясы мурунундагындан 3,6 хуу хей бадылашкынын болгаш немелде 10 блуттарын база алган.

Тогонуң хамаарышпас чорун чарлааны

ЛОМЕ. (СЭТА). Тогонуң хамаарышпас чорун чарлаанын холбаш Ломеде чөдө берген хей-нигенин төлөөлөкчилеринин болгаш дыкка хей даштыкы төлөөлериин мурунунга чазак ордунага чүгө чугалап турар, Того Республиканын премьер-министри Сильванус Олимино апрель 27-ниң дүнесинде мынча деп чугалаан: «Дыкка-ла күзөп, бөдөп чораян уугу хунуус ам-на келген... Того улустун мурунундан бистин Төзөн чуртуус — Тогонуң хамаарышпас болганын байыры-биле чарлап тур мен».

Олиминонун уламчылааны болза: «Чүл-бүрү хамаарышпаалардан болгаш кичи-бектерден мөдөзи-биле хосталган мөөн чуртум — Того—бо минутадан эгелөөш хостуг болуп, бодунун салгыш-сеткилин турга со-

руун Эугаар тускай шиптирин үндүр аргалык болган...»

Тускай хамаарышпас догунушкынын делегет орунуче үнгөн Тогонуң улузунун бо болушкунга уугу чоргарлаанын турарын айткан, боттарынын Төзөн чуртунун амылра-дында бо төгөтүг чорукту элентки-биле демделеринче Тогонуң чонун С. Олимино кыйгырган.

Үгөр-боолор даашташкыны болуп турда Африканын он ийи дугаар хамаарышпас күрүсези —Того Республиканын күрүсө тутун көдүргөн.

Ломенин он-он муң чурттакчылары хамаарышпас чорукту чарлаанын ыр-шоор болгаш тапшалар-биле демделгелерин. Улустун байырамы данын атыс болган.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

ХЫЛ КУРТТАР БОЛГАШ САРГЫЛАР — БИСТИН МАГА-БОДУВУСТУН МАНГЫСТАРЫ БОЛУР

Халдарымын аарыларын чүгө карака көзүбөс микробтар өсүдүп турар эвес, харын оон-даа улуг мангыстар база өсүдүп турар.

Хыл курттар дугайын дымнаван кижжи ховар. Ол болза бистин мага-бодууска, колдууда шөйүндүлөргө амыдыр турар болгаш чамдыкта аар аарымын өсүдүп турар мангыс курттар болулар.

Хыл курттар болза, аймын болгаш хора чок анаа-ла амыттар болур деп шаанда мычар санап турган. Ол шын эвес деп чүвенин ам көргүскен: хыл курттар бистин кадымыска хора чедирип турар, а чамдыкта оларын чылдаганында өлүп болур.

Москвага чөкөт чаа мындыг таварылга болган. Хеверттен аараан тос харлыг оолду дүргөн кестирери-биле эмделгө дүө экелген: оон шөйүндүлери дугалаанын эмчи билеп алган. Кезер эмчи кезини кылып турган, оон шөйүндүлөргө борбакталым чыгы берген хыл курттарын тышка, курттар шөйүндүлүн уаду дугалап болган. Хыл курттарын ап калшкан сонда оол дүргөн сегий берген.

База бир таварылгада, чеди харлыг бичин урунун шөйүндүлери хыл курттар дугалаанын, чинге шөйүндүлери дөжип каан болган. Ол урунун, кажан ишти нитизи-биле аары бергенде эмделгө кончуг оозадып экелген. Уш бичин уруг алды хонган өлүп каган. Ол урунун өлгөнүн чылдаганын болза, аскариттар деп ааар борбак хевиринг ууун шөйбөк хыл курттар болган.

Аскариттар боттарынын даштыкы хевирлери-биле чашкын шөйлашкыны-биле дөмөй болулар. Олар кижинин чинге шөйүндүлери амыдыр турар болгаш анаа боттарынын чуртугаларын төүрү туралар. Оон чуртугалы кончуг бичин болур болгаш олар анаа карака көзүбөстөр. Олар кадыг албан-биле кады дашкаарап үнүп турар болгаш хөрүгө эзеп бооп чоруй угадып четчи бөөрлөр. Шаа ол угадып четчи берген чуртугалар кижинин шөйүндүлүнүн иштине кире бөөр болза, анаа олардан аскариттин шөйбөк хевирин оолдары чаштып үнер.

Аскариттар бистин мага-бодуустун суук чүүлдери-биле амыдыр турар болгаш олар хораннн бүдүмелерин үндүрүп, бүгү организми кошканды туралар. Аары кижинин организми суларап, хан чепсетпест, чөмө хөңү басырар. Хыл курттар чамдыкта кончуг аймылдыг аарыларын чылдаганы болур деп чүвени бис көргөн бис.

Хыл курттарын чуртугаларын кижинин шөйүндүлери, кол нурунунда, чугуламан чиг ногаалар-биле кады кире бөөр. Урутар болгаш уугу-даа кижилер огородан репа, морковкалар чиктекти чаа ногааларын черден туруп чий бөөринге ынак болгай. Иччаарга огороду чамдыкта арыгларын бажындарын арыг эвес чүүлдери-биле чөмкөчүлөр болгай. Хыл курттардан аары чоруй кижилер-де база ол арыгларын бажындарын амылдуу турар болгай. Оон ужурундан кижинин арыгларын үндүргөн чүүлдери-биле кады хөр-зунче хыл курттарын чуртугалары кире бөөр. Иччангам, олар ногааларга база туруп болур.

Хыл курттарын чуртугаларын харлыг холдарын дымрактарын алдыдан тып ап турары эөөш эвес. Чугулаан ногааларын боттарында-да чивевер, урутарга-да бөрбөтөр! Чинге чир ногааларын баштай мавыла аштап чугташ, оон сонда ийи сугта касыр ужураугу. Чөмөвер мурунда холдарын мавыла чүрү херек. Иччаар болунарда хыл курттан аарып чоруктан ол силери камгалаар.

Кодурунүгү бөшке амыдыр турар саргызы кижилер саргылар болур, ол мангыстар дыкка хораны чедирип болур, оон угагыттар шил-биле көрүп болур. Дедир-данынын черге кастынын турганын ышкан, кодурун саргыжыштар кештин ханынчине кастынын үргөдөп, оон үттеп, оруктар кылып, анаа чургажыштарын салып туралар. Шаа иччаар орта шыдыжар аргакж кижилер чорукту үндүрүп турар, мангызы дүне дык кижилер. Аары кижжи бодунун кезин ханырадыр дырбаар, оон чылдаганын-биле чамдыкта оозаган болгаш иринешишкенин тытпн келир.

Эрги шагда дык хей суураарын чөну шак ол кодуру деп хоралыг болгаш хилинчектиг аарыдан каала-биле аарып турган. Ам үеде колхозтарда амыдыр-чурттага экижип, медицина хандырамын сайыраанын-биле кодуру кончуг хаа таваржыр апарган, мынды болза-даа, ол аарыг ховар таварылгаларда ам-даа бар бооп болур.

Бир эвес өг-бүденни иштинде кым бир кижжи кодурдан аарып бөөр болза, ону медицина черинче чоруткан, эмчинин азы фельдшеринг шипу айтышкынын күстөттир херек. Кодурга удуру кончуг эки амер бөр; бир эвес оларын шын хергелээр болза аарыдан дүргөн экир бөөр. Ол эмерини кешке синир чаптарга мында кодурун саргылары өлгүдөн каалар.

Эмнеде куруун эрткен сонда кодуру аарыг кижжи эки чүнүп, арыг хей кедер ужураугу. Эрги хевтерин доран хаймыдыр арыг-лаар.

Арыг-шөвөр эвес кижинин организминче хыл курттарын-даа, кодурун саргыларынын-даа кире бөөр бөдөн. Силер азы-чөмчүн хирлиг холдуар-биле туруп, азы арыглар чугулаан чиг ногаа чир болунарда, хыл курттарын халадып ап болур силер. Кым бир кижжи бодунун кезин эки арыг-шөвөр ап чөрбөс болур—мынды кижжи колдуунда кодурдан дүргөн аарыч болур. Холдарын болгаш бүгү мага боттун арыг-шөвөр болуру, азы-чөмчүн арыг-шөвөр болуру, бисти ол аарыглардан камгалап турар.

Тыва областын Санитар-чырыдышкын банымы.

Эш хузуунун судтарынын ажылы канчаар организаастарыл

(Төмчүзү. Эгези 3-кү арында). Эвилелде кежигуу дугайында материал кирип кээр болза, ону профсоюз дел организацианын шиптилей, херекти эш-хузуунун судунга көөр.

Оон амыл эш-хузуунун судунга херек көрүп турар үеде, херезон көрдүрүп турган кижинде амыл оору-орукчуларын талазында судун составына удурланышкын чарлап болур бе? деп айтыры база туруп болур. Иччаарга, чөдө херезон көрдүрүп турар кижинде эске, оон төлөөлери, таныштары дөөш, эске-да кижилер суд составына удурланып болбас, олар чүгө дымнап олар өрткөн болгаш суд чорудулганын шиптиг кылып болбас.